

Sveti Ivan Zelina – Povijest i kultura (urednik Ante GULIN), Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Razred za društvene znanosti, Odsjek za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti i Grad Sveti Ivan Zelina, Zagreb – Sv. Ivan Zelina, 2010., 366 str.

U izdanju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, njezina Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti, i Grada Sveti Ivan Zelina objavljen je krajem 2010. godine zbornik radova pod naslovom *Sveti Ivan Zelina – Povijest i kultura*. Riječ je o zborniku radova s istoimenoga znanstvenog skupa održanog krajem 2006., a radove je priredio gl. urednik Ante Gulin. Zbornik sadrži 15 radova iz područja povijesti, povijesti umjetnosti, književnosti i arheologije, a obuhvaća vrijeme od ranoga srednjeg vijeka do suvremenog doba. Strukturalno se zbornik dijeli u četiri cjeline. Prva cjelina sadrži četiri rada iz područja arheologije i povijesti umjetnosti, druga cjelina šest radova iz područja povijesti, dok u cjelini o zaslužnim Zelinčanima i Gospodarskoj slozi nalazimo tri rada, a dva rada u posljednoj cjelini bave se problematikom jezikoslovlja.

Vladimir P. Goss i Vjekoslav Jukić autori su prvog rada pod naslovom »Fragment romaničke skulpture u Muzeju Svetog Ivana Zeline« (7–14) u kojem obrađuju kamenu životinjsku glavu koju smještaju u 13. stoljeće komparacijom sličnog materijala s ugarskog prostora (posebice kapitelima crkava u Zagrebu i Ostrogonu). Autori smatraju da je glava bila dio lunete portala s prikazom Jaganjca Božjega, sa župne crkve sv. Ivana Krstitelja. Nalaze je potvrdio i Imre Takacs, jedan od vodećih stručnjaka za romaničko doba u Ugarskoj, te je sigurno da zelinski nalaz svojim karakteristikama pripada u krug zapadne i jugozapadne Panonije 13. stoljeća.

»Neki kameni ulomci iz Muzeja Svetog Ivana Zeline (vjerojatno s burga Zeline)« (15–36) rad je Zorislava Horvata u kojem autor analizira materijal otkriven prilikom zaštitnih radova na burgu Zelini 2005./2006. godine. Riječ je većinom o kamenim dovratnicima i doprozornicima koji svojim stilskim karakteristikama pripadaju u kasno gotičko razdoblje. Svoje nalaze uspoređuje i s građom koja se čuva u zelinskom muzeju, a posebno

naglašava tzv. češke prozore, novi tip prozora koji se javlja u drugoj polovini 14. stoljeća u Češkoj, a riječ je o većim prozorima sa šprljcima koji su pronađeni tijekom radova na burgu. Romana Mačković u radu »Cisterna za vodu na srednjovjekovnom Zelingradu« (37–58) raspravlja o važnosti cisterne za vodu u životu jednoga srednjovjekovnog burga koja je pronađena tijekom arheoloških iskapanja 2001. godine. Na početku autorica kratko daje povijesni pregled Zelingrada, koji tipološki spada u utvrđene gradove bez naglašene branič-kule, kao i pregled najvažnijih obitelji koje su ga držale u svojem vlasništvu. Naglašava važnost zelinske cisterne u kojoj su otkriveni, kako autorica dalje naglašava, različiti predmeti i životinjske kosti, a što se tiče detaljnog izgleda i načina na koji se u nju dovodila voda potrebno je, kako autorica ističe, daljnje arheološko istraživanje. Prilog arheološkim istraživanjima sjeverne Hrvatske dao je Luka Bekić u radu pod naslovom »Rezultati istraživanja i obnove utvrde Čanjevo na kalničkom gorju 2006. godine« (59–67). Smatra se da je utvrda Čanjevo sagrađena u 15. stoljeću kao manji plemićki burg, a u 16. je stoljeću preuređena u vojnu utvrdu zbog blizine vojne granice prema Osmanskom Carstvu. Iako je bilo uvriježeno mišljenje da je utvrda napuštena i srušena tijekom 17. stoljeća, novija arheološka istraživanja pokazala su da je život nastavljen sve do 18. stoljeća. Mirela Slukan Altić autorica je članka »Kartografski izvori za povijest Sv. Ivana Zeline. Urbani razvoj Sv. Ivana Zeline od 16. do početka 20. stoljeća« (69–98) u kojem prati razvoj Sv. Ivana Zeline od trgovišta do trgovačkog centra sjeverozapadne Hrvatske. Autorica analizira pojavljivanje Zeline na kartografskim izvorima 17. i 18. stoljeća te katastarskim izvorima 19. stoljeća. Poseban naglasak stavlja na popis kućanstava u Sv. Ivanu Zelini u razdoblju dugog 19. stoljeća, u vrijeme snažnoga gospodarskog razvoja koji se odvio zahvaljujući obrtu i trgovini.

Problematika plemstva zelinskog kraja zaokupila je interes troje autora. Prvi od njih, Hrvoje Kekez, napisao je rad »Grbovnice i grbovi plemstva zelinskog kraja« (99–154) u kojem heraldički analizira grbovnice, tj. grbove zelinskih plemića. Autor je tako analizirao 23 grba zelinskog plemstva, a najviše njihovih grbovnica potječe iz 17. stoljeća. Zaključio je da su neki heraldički motivi nastali pod utjecajem njemačke i ugarske heraldičke prakse, dok drugi pokazuju specifičnu hrvatsku praksu. Još jedan prilog istraživanju problematike zelinskog plemstva dao je Ladislav Dobrica u svom radu pod naslovom »Istraga zakonitosti plemstva okruga Zelina i Moravče u vrijeme Hrvatskog kraljevskog vijeća (1770.–1774.)« (155–200). Autor u radu donosi rezultate istrage za dva okruga zelinskog kraja koju je naredila Marija Terezija zbog učinkovitijeg oporezivanja stanovništva na prostoru Ugarske. U istrazi je, u tri faze, ispitan plemićki status za 64 obitelji sa zelinsko-moravačkog područja. Autor je zaključio da je većini istraženih plemića potvrđen plemićki status te su ubrojani u plemiće kraljevine. Maja Katušić zaključila je tematsku cjelinu istraživanja zelinskog plemstva radom »Isprave 18. stoljeća iz zbirke obitelji Domjanić u Muzeju Sv. Ivana Zeline« (201–212) u kojem istražuje jednu obitelj zelinskoga srednjeg plemstva koje je bilo povezano uz Zelingrad. Tijekom 18. stoljeća najbolje su dokumentirani najpoznatiji pripadnici obitelji, pa tako autorica naglašava djelovanje Adama Žigmunda Domjanića, njegovu vojno-političku karijeru te crkvene i političke aktivnosti njegove djece. Autorica potom daje pregled zbirke obitelji Domjanić koja sadrži oko 600 isprava iz razdoblja od 16. stoljeća do sredine 20. stoljeća.

»Čudesna ozdravljenja Zelinčana pri Majci Božjoj Bistričkoj. Prilog proučavanju fenomena pobožnosti i hodočašćenja Hrvata u 17. i 18. stoljeću« (213–223) rad je Valentine Petric Klaužer. U njem autorica analizira devet čudesnih ozdravljenja Zelinčana u kontekstu istraživanja pobožnosti u ranome novom vijeku. Najstarije ozdravljenje potječe iz 1684., a najmlađe iz 1755., dok poseban doprinos ovog rada jesu prijepisi tih ozdravljenja iz Knjige bistričkih čudesa (*Liber miraculorum*).

Posljednji rad druge cjeline, koja obrađuje povijest zelinskoga kraja, dolazi iz pera Arijane Kolak Bošnjak i nosi naslov »Iz povijesti Sv. Ivana Zeline 1840-ih godina« (225–240). U članku autorica obrađuje aktivnosti zelinskog plemstva u političkim događajima Zagrebačke županije. Prvo naglašava 1842., kada je u Sv. Ivanu Zelini izbio velik požar, te opisuje ulogu plemića u restauraciji Zagrebačke županije, a potom obrađuje izbore za požunski sabor i neredne županijske skupštine. Na kraju se autorica kratko osvrće na 1848. godinu i ulogu Zelinčana u revolucionarnim zbivanjima.

Alojz Jembrih autor je rada »Franjo Žigrović Pretočki – hrvatski političar i pjesnik 19. stoljeća« (241–270), što je ujedno i prvi rad treće cjeline koja obrađuje problematiku zaslužnih Zelinčana i Gospodarske sloge. Autor analizira političku djelatnost Pretočkog, budući da je bio jedan od bliskih suradnika bana Mažuranića. Ističe i njegovu aktivnost u prevodenju raznih djela na hrvatski jezik, posebice djela Josipa Kuševića *De municipalibus iuribus et statutis regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae* pod naslovom *O samosvojnih pravih i pravilih kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije*. Kao posebno vrijedno potrebno je istaknuti prijepis izabranih pjesama iz pera Franje Žigrovića Pretočkog koji se donosi na kraju rada.

»Prilog boljem poznavanju života i rada kanonika i poljoprivrednog pisca Dragutina Strazimira« (271–294) rad je Mire Kolar u kojem autorica analizira poljoprivredne priručnike tog zaslužnog Zelinčanina. Autorica najprije daje pregled njegova života i političkog djelovanja, kako na lokalnoj, tako i na nacionalnoj razini. Potom naglašava njegovu aktivnost na hrvatskom selu, gdje je svojim priručnicima o vinogradarstvu, kukuruzarstvu i svinjogojstvu uveliko poboljšao kvalitetu života. Treći i posljednji rad ove cjeline rad je Ivica Šuta pod naslovom »Djelovanje Gospodarske sloge na području Sv. Ivana Zeline od 1935. do 1941. godine« (295–318) u kojem autor sagledava djelatnost te organizacije Hrvatske seljačke stranke, poglavito među seljacima zelinskog kotara. Budući da je jedna od posebnosti zelinskog kraja bila proizvodnja vina, logično je za očekivati da je Gospodarska sloga organizirala vinogradski pokret (npr. protiv trošarina na vino). Kako autor dalje napominje, slično je učinjeno i s voćarskim i mljekarskim pokretom. Posebno ističe akciju Gospodarske sloge za povišenje nadnica seljaka, kao i zdravstveno osvježivanje koje je organizacija provodila.

Četvrta i posljednja cjelina obrađuje problematiku jezikoslovlja zelinskoga kraja, a prvi rad autora Mije Lončarića i Željke Brlobaš nosi naslov »Govor zelinskog kraja s posebnim osvrtom na govor Svete Helene« (319–327). Autori obrađuju specifičnosti govora stanovnika Sv. Helene unutar fonološkog i morfološkog sustava zelinske skupine koja pripada gornjolonjskomu kajkavskom dijalektu. Posebno su istaživali samoglasnike, suglasnike, prozodiju te osnovna morfološka obilježja. Posljednji rad ove cjeline i zbornika jest rad pod naslovom »Germanizmi i anglizmi u govoru zelinskih osnovnoškolaca« (329–364)

koji potpisuje Lidija Bistrički. Germanizmi su jako prisutni u kajkavskom narječju, a budući da mlađe generacije zamjenjuju posuđenice hrvatskim standardnim leksikom, autoricu zanima do koje su razine oni prisutni u govoru zelinskih osnovnoškolaca. Istražuje i razloge posuđivanja riječi te donosi popis raznih germanizama za koje je test istraživanje pokazalo da ih djeca koriste. Drugi dio rada istražuje istom metodom uzroke i korištenja anglizama u govoru zelinskih osnovnoškolaca.

Na kraju možemo zaključiti da je ovaj zbornik izvrstan pokazatelj zainteresiranosti jedne lokalne zajednice za svoje povijesno i kulturno nasljeđe, ali i suradnje lokalne zajednice sa znanstvenom institucijom, što joj je dalo znanstvenu podlogu. Uspješnost skupa najbolje se reflektira u visokoj razini stručnosti koja odlikuje ovaj zbornik radova. Ovaj zbornik ipak ne treba promatrati samo kao doprinos istraživanju zelinske povijesti, već može služiti kao model monografije koja obrađuje određenu problematiku različitim metodološkim pristupima. Potrebno je i istaknuti da će zainteresiranima za problematiku hrvatskog plemstva radovi u ovom zborniku biti višestruko korisni i svojim novim pristupom i novim informacijama koje donose.

Suzana Miljan